

**TOPRAK TOPLULAŞTIRMA ÇALIŞMALARININ
TARIM İŞLETMELERİNDEKİ YAPISAL SORUNLAR ÜZERİNE ETKİLERİ**

Öğr. Gör. Nilüfer CENGİZ¹

Prof Dr. Suat AKSOY²

1.GİRİŞ

Türkiye’de tarım işletmelerindeki toprakların çok parçalı, birbirinden uzak ve dağınık olması tarım işletmelerinin başarı oranlarını önemli ölçüde düşürmektedir. Ayrıca küçük parçalı toprakların çoğu tarımsal faaliyette kullanılmadığı gibi tarımsal yeniliklerin uygulanmasını da güçleştirmektedir. Nitelikli tarım alanları arzında giderek artan bir küçülme, toprak üzerindeki nüfus baskısı ve tarım topraklarının istem dışı kullanımları çiftçileri tarım dışı alanlara göçe zorlamaktadır. Tarımsal yapı bozuklukları olarak nitelendirilen bu temel sorunlara uygulanacak çözümsel yaklaşımlardan birisi de toprak toplulaştırma çalışmalarıdır. Bu uygulama ile tarım işletmelerindeki çok parçalı topraklar birleştirilmekte, toprakların bir çok sorunları giderilmekte ve sulama olanakları geliştirilmektedir. Toplulaştırma işlemi sosyal düzenle doğrudan ilişkili bulunduğu için bu konularda çiftçilerin aydınlatılması, toplulaştırmadan önceki koşulların yarattığı güçlükler ve kayıplar ile sağlanacak yeni yarar ve kazançların karşılaştırmalı olarak çiftçiler tarafından idrak edilmesi için gerekli tüm propaganda ve ikna olanakları yaratılmalı ve kullanılmalıdır. Türkiye’de bu yöndeki ilk girişimler 1960’lı yıllarda başlamıştır. Henüz özel bir toplulaştırma yasası olamamasına karşın ilgili kuruluşlar ve çiftçilerin duyarlı yaklaşımları ile toplulaştırma çalışmaları son yıllarda hız kazanmıştır. Türkiye’de çeşitli illerde 1961-2000 yılları arasında toplam 265181.9 hektar alanda 289 toprak toplulaştırma projesi uygulanmıştır (Anonim, 2000).

Bu çalışmada Bursa-Karacabey Ovasındaki beş köyde gerçekleştirilen toprak toplulaştırma sonuçlarının işletmeler üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri ve toplulaştırma konusunda alınması gereken önlemler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Bursa Karacabey İlçesine bağlı Beylik, Beyköy, Ovaesemen ve Mustafa Kemal Paşa ilçesine bağlı Durumtay ile Balıkesir ili Susurluk ilçesine bağlı Kepekler köyünde uygulanan toprak toplulaştırmasından yararlanan toprak sahipleri ile yüz yüze yapılan anketlerden elde edilen orijinal veriler oluşturmaktadır. Ayrıca konuya ilişkin Türkiye ve diğer ülkelerde yapılan araştırma ve incelemelerle DİE’den elde edilen ikincil verilerden de yararlanılmıştır.

2.2. Yöntem

Araştırma alanındaki toprak sahiplerinin mülk toprak genişliklerini gösteren listenin hazırlanmasıyla 954 toprak sahibi popülasyonu oluşturmuştur. Örnek toprak sahibi sayısının belirlenmesinde ise tabakalı tesadüfi

¹ Adnan Menderes Üniversitesi Kuyucak Meslek Yüksekokulu

² Ankara Üniversitesi Zir.Fak.Tar.Ek.Böl.Emekli Öğretim Üyesi

örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Yapılan hesaplamada %10 hata payı ve %90 güven sınırları içerisinde görüşülmesi gereken denek sayısı 71 olarak tespit edilmiştir.

İşletmelerde uygulanan anket formları deneklerin sosyo-ekonomik nitelikleri tarımsal işletmelerin yapısal özellikleri ve deneklerin toplulaştırma öncesi ve sonrasındaki düşünce ve tavırlarına ilişkin sorulardan oluşmuştur. Elde edilen veriler AÜZF. Tarım Ekonomisi Bölümü Bilgi İşlem Merkezinde Mikrostat Paket Programında değerlendirilmiştir. Verilerin bu programda herhangi bir değişkene bağlı kalımsızın analizleri yapılmış ve frekans dağılımlarına göre çizelgeler oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Proje kapsamındaki araştırma alanı toplam 3014 hektardan oluşmaktadır. Proje toprak toplulaştırma tüzüğü ve Yurttaşlar Yasasının 678. Maddesine istinaden 03.01.1986 tarih ve 86/10234 sayılı Bakanlar Kurulu gereğince istemli yöntemle ele alınmış ve proje sahasında yer alan deneklerden muvafakat alınarak uygulamaya konulmuştur (Anonim, 1992). Bu nedenle hukuki bir problem yoktur. Proje uygulamasını zorunlu kılan nedenler ise;

- DSİ teşkilatınca yapılan tesislerin toplulaştırma yapılacak şekilde planlaması,
- Proje alanındaki parsellerin şekillerinin bozuk, bölünmüş ve dağınık durumda olması,
- Proje alanında ulaşım sisteminin yetersizliği,
- Proje alanında tesviye ve drenaja gereksinim duyulması şeklinde göze çarpmaktadır.

Araştırma kapsamındaki tarım işletmelerinin %88.64'ünün 100 dekarın altında toprak varlığına sahip oldukları görülmektedir. Bu durum ülke genelinde olduğu gibi araştırma alanında da küçük işletmelerin egemen olduğunu göstermektedir. Ayrıca bölgede verimin yüksek ve tarımsal sanayinin gelişmiş olması tarımsal üretim tarzının pazara yönelik yapılmasındaki en büyük etkidir. Tarımın bu özelliklerinden kaynaklanan ekonomik getirinin fazla olması yöredeki kiracılık şeklindeki işletme biçiminin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Aksoy vd. (1989) tarafından yapılan araştırmada kiracılıkla toprak işlemenin kapitalist ekonomik ilişkilerde yoğun kar ve kazanç düşüncesinin hakim olduğu bölgelerde görüldüğü belirtilmiştir.

Toplulaştırmadan önce ve sonra yetiştirilen bazı bitkisel ürünlerin dağılımında önemli bir değişiklik olmamıştır. Buna göre, toprak toplulaştırmasından önce de sonra da en çok yetiştirilen ürünün sanayi tipi salçalık domates olduğu (bunu biber, buğday, şeker pancarı, mısır vs.nin izlediği) görülmüştür. Bunun nedeni; inceleme alanının sanayileşmesini tamamlamış bir bölge olmasına, entansif ve pazara dönük tarımın toplulaştırma öncesi de yapılmasına bağlanabilir. Toplulaştırma sonrası toprak sahibi deneklerin %76.05'i toplulaştırma öncesine göre çalıştığı sürenin ve tarımsal faaliyette kullandığı akaryakıt tüketiminin azaldığını ve daha az işçi çalıştırdıklarını belirtmişlerdir. Bunların içinden %42.25'i ise bunlara ilaveten topraklarının daha fazla kısmını işleyebildiklerini vurgulamışlardır. Bu durum toplulaştırmadan sonra parsel sayılarının azaltılması, ortalama parsel alanının genişletilmesi, işletme merkezi ile parseller arası mesafe ve yol standardının değişmesiyle açıklanabilir.

Toplulaştırmadan önce sulama sorunu olmayan ve topraklarının hepsini sulayabilen işletmelerin oranı %26.77 iken toplulaştırma sonrası bu oran %94.37'ye yükselmiştir. Bu durum da toplulaştırma sonrası parsellerin neredeyse tümünün sulama olanağına kavuşturulduğunun bir göstergesidir. Proje kapsamında toplulaştırmadan sonra bir parçalı işletmeler sayısında %115.7, iki parçalı işletmeler sayısında %72.7 oranında bir artış sağlanmış, buna karşılık üç parçalı işletmeler sayısında %58.3 , dört parçalı olanlarda %54.6 ve beş

parçalı olanlarda ise %80 oranında bir azalma olmuştur. 6, 7, 8 ve daha fazla parçalı işletmeler ise toplulaştırmadan sonra ortadan kalkmıştır.

Çizelge: 1. Toplulaştırmadan önce ve sonra deneklere ait işletmelerin toprak parçalılık durumu

İşletmelerin Parça Sayıları	İşletme Sayı ve Yüzdeleri				Değişme Oranı %
	Toplulaştırma				
	Önce		Sonra		
	Sayı	%	Sayı	%	
1	19	26.79	41	57.76	115.7
2	11	15.49	19	26.76	72.7
3	12	16.90	5	7.04	58.3
4	11	15.49	5	7.04	54.6
5	5	7.04	1	1.40	80.0
6	4	5.65	-	-	-
7	3	4.22	-	-	-
8	3	4.22	-	-	-
9	-	-	-	-	-
10	-	-	-	-	-
11	-	-	-	-	-
12	1	1.40	-	-	100.00
13	-	-	-	-	-
14	1	4.40	-	-	100.00
15	-	-	-	-	-
16	1	1.40	-	-	100.00
TOPLAM	71	100.00	71	100.00	-

Yine toplulaştırmadan önce toprak sahiplerinin %59,25'inin toprakları hisseli durumda iken toplulaştırma sonrası bu oran %25,16'ya inmiştir. Örneğin, çizelge 2'de görüldüğü gibi 46 numaralı işletme toplulaştırmadan önce üç ayrı parselde hisselerine sahip iken, toplulaştırma ile bütün hisselerin bir araya getirilmesi sonucu 119 blokta 5 numaralı müstakil bir parselde sahip olmuştur.

Çizelge: 2. Bir İşletmede Toprak Toplulaştırması İle Hisselerin Bir Araya Getirilmesi

İşletme No	Toplulaştırmadan Önce				Toplulaştırmadan Sonra		
	Parsel No	Parsel Sayısı	Hissesi	Payına Düşen Yüzölçümü (Dekar)	Parsel No	Parsel Sayısı	Parsel Büyüklüğü (Dekar)
46	390	3	$\frac{3}{4}$	32.21	119/5	1	46.76
	391		$\frac{1}{4}$	11..73			
	346		$\frac{1}{4}$	1.77			
TOPLAM				48.70			46.76

Ek 1-2 ve Çizelge 3'de ise bu araştırma kapsamındaki 5 köyden birisi olan Ovaesemen köyünde toprak sahibi bazı deneklere ait işletmelerin toplulaştırmadan önce ve sonra parsel büyüklüklerindeki değişime görülmektedir.

Çizelge: 3. Bazı İşletmelerin Toplulaştırmadan Önce ve Sonra Parsel Büyüklükleri ve Artma

Oranları

İşletme No	Toplam Toprak Varlığı (Dekar)	Parsel Sayısı		Ortalama Parsel Büyüklüğü (Dekar)		Artma Oranı (%)
		Toplulaştırmadan		Toplulaştırmadan		
		Önce	Sonra	Önce	Sonra	
29	9.49	3	1	3.16	6.36	101
56	56.05	7	2	8.00	27.46	243
38	26.38	5	1	5.28	23.36	342

Çizelge 3'deki değerlerin incelenmesinden görüleceği üzere bu işletmelerde parsellerin birleştirilmesinin bir sonucu olarak ortalama parsel büyüklüklerinde %101 ila %342 arasında bir artma olmuştur. Eski mülkiyet konumunda parsellerin değişik yerlerde ve dağınık halde olması çiftçilerin parsel sayısı ile orantılı olarak fazla yol katemesine akaryakıt ve kullanılan araçların yıpranması gibi kayıplara neden olmaktadır (Çevik 1972).

Araştırma kapsamında 5 köyden ikisinin (Ovaesemen ve Beylik) 1/5000 ölçekli eski ve yeni mülkiyet haritalarında 5 işletmeye ait parsellerin işletme merkezlerine olan uzaklıkları toplamı ayrı ayrı ölçülmüştür. Çizelge 4'de verilen bu değerler incelendiğinde toplulaştırmadan önce 8.983 km olan ortalama yol uzunluğu toplulaştırmadan sonra ortalama 2.537 km'ye inmiştir. Böylece toplulaştırma ile 6.446 km'lik bir yol farkı ortadan kaldırılarak her işletmede uzaklığın %71 oranında azalması sağlanmıştır.

Çizelge: 4. Toplulaştırmadan Önce ve Sonra Parsellerin İşletme Merkezine Olan Uzaklıkları ve Uzaklıkların Azalma Oranları

İşletme No	Parsellerin İşletme Merkezine Uzaklığı (Km)		Uzaklık Farkı (Km)	Azalış Oranı (%)
	Toplulaştırmadan			
	Önce	Sonra		
29	4.527	2.105	2.422	53
56	14.225	3.900	10.325	73
38	6.280	1.925	4.355	69
30	13.980	3.955	10.025	72
50	5.905	0.800	5.105	86
TOPLAM	44.917	12.685	32.232	72
ORTALAMA	8.983	2.537	6.446	71

Tarla tarımında genellikle parsel sınırına yaklaşamama nedeniyle sınıra paralel 25-30 cm genişliğindeki bir tarla şeridi tam olarak ekilememektedir (Çevik 1972). Toprak toplulaştırma projelerinin uygulanmasıyla toprak kullanım alanları da artmaktadır. Çizelge 5'de araştırma kapsamındaki 5 köyün ikisinde (Ovaesemen-Beylik) deneklere ait bazı işletmelerin değişik sayıda ve düzgün olamayan parsellerinin kenar uzunlukları 1/5000'lik eski ve yeni mülkiyet haritalarından ölçülerek karşılaştırmaları yapılmıştır. Proje sahasındaki 5 işletmenin toplulaştırmadan önceki kenar uzunlukları toplamı 7849 metre ve bu işletmelerde toplam toprak kaybı $(7849 \times 0.30) 2355.60 \text{ m}^2$ olmuştur. Toprak kaybı farkları karşılaştırıldığında toplulaştırma ile bu işletmelerin toplam 999.10 m^2 daha fazla toprak işleyebilecekleri ve net toprak kullanım alanının artacağı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 5. Toplulaştırma Öncesi ve Sonrası Durumda Parsel Kenar Uzunlukları Toplamı ve Sınır Kayıpları Nedeniyle Ekilemeyen Alanlar

İşletme No	Toplulaştırmadan				Fark (m ²)
	Önce		Sonra		
	Parsellerin Kenar Uzunlukları Toplamı (m)	Ekilemeyen Alan (Parsel Kenar Uzunlukları Toplamı x 0.30) (m ²)	Parsellerin Kenar Uzunlukları Toplamı	Ekilemeyen Alan (Parsel Kenar Uzunlukları Toplamı x 0.30) (m ²)	
29	1013	303.9	435	131	172.9
56	2339	701.7	1575	472.5	229.2
38	1050	315	630	189	126
30	2067	621	1210	363	258
50	1380	414	670	201	213
Toplam	7849	2355.6	4520	1356.5	999.1

İsteğe bağlı toprak toplulaştırma çalışmalarında başarının $\frac{3}{4}$ 'ü psikoloji ve diplomasiye, $\frac{1}{4}$ 'ü de tekniğe dayandığına göre proje idaresinin ve teknik elemanların toplulaştırma konusunu benimsemeleri, inanmaları ve çiftçiye olumlu yaklaşımları ve onlara güven vermeleri muvafakatin alınmasında önemli rol oynamaktadır (Takka 1994). Proje sahasında da bu amaçla çeşitli toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılara katılım %85 civarlarında olmuştur. Ayrıca istemli yöntemle gerçekleştirilen bu toplulaştırmanın uygulanması konusunda yapılan oylamaya katılımda deneklerin %92.56 sı lehte oy kullanmışlardır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı teknik elemanlarca gerçekleştirilen mülakat formlarının doldurulması sırasında deneklere yöneltilen "Parsellerinizin bir araya toplanmasını mı? Yerinde kalmasını mı istersiniz?" şeklindeki soruya %85.92 si dağılık ve parçalı arazilere sahip oldukları için birleştirilmesini, %14.08 i ise fazla dağılık ve parçalı arazilere sahip olmadıkları için yerlerinde kalabileceklerini belirtmişlerdir.

Toprak toplulaştırmasından sonra yeni derecelendirme haritası ve parselasyon dağılımına deneklerin %40.84'ü itiraz etmiştir. Bunlardan %93.10 unun itirazları sonuca bağlanmıştır. %6.90 ı ise şifâhen itiraz ettikleri için itirazları değerlendirilmemiştir. Projenin uygulanmasına olumlu yada olumsuz bakış açısı sosyal huzurun artması yada azalmasına neden olmaktadır. Bu araştırma bölgesindeki deneklerden %85.91'i toplulaştırma sonuçlarından memnun kalmışlardır. %14.09 u ise çeşitli nedenlerle (mülakat istekleri yerine getirilmediği, DSİ tarafından açılan fakat doldurulmaya azmaklar ve derecelendirme işleminin iyi ve tarafsız yapıldığına inanmadıkları için) toplulaştırma sonuçlarından memnun kalmamışlardır.

Araştırma bölgesinde istemli yöntemle toprak toplulaştırma projesi uygulanmıştır. Aksoy' a (1984) göre istemli yöntemin temelini ilgiler arasındaki anlaşma oluşturur. Ancak ilgililer arasında belirli sayıdaki çoğunluğun sağlanması ve yasalardaki koşulların yerine getirilmesi durumunda uygulanabilen toplulaştırma da istemli yöntem şeklinde değerlendirilmektedir. Bu kapsamda toprak sahiplerine "Toplulaştırmanın zorunlu uygulanması durumunda düşüncelerinin ne olacağı?" sorulmuştur. Alınan yanıtın %70.42 si katılırdım şeklinde olmuştur. Bu durum da toplulaştırmanın benimsendiğini ve sonuçlarının kabul gördüğünü bir başka boyutuyla ortaya sermektedir. "Toplulaştırma sonuçlarının korunması ve toprak parçalanmasının önlenmesi konusunda neler yapılabilir?" şeklindeki soruya deneklerin %63.38 i "yasal düzenleme yapılmalıdır" şeklinde yanıt vermişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toprak mülkiyet dağılımındaki dengesizlik, nüfusun büyük bir kısmının kırsal kesimde yaşaması, miras hukukundaki yetersizlikler ve hızlı nüfus artışı toprakların giderek daha küçük parçalara bölünmesine neden olduğu gibi bazı çiftçi ailelerin topraksız kalmasını da gündeme getirebilmektedir. Bu olumsuzlukların büyük bir kısmının toprak toplulaştırma uygulamalarıyla giderilmesi mümkündür. Çünkü, toplulaştırmada amaç dağılmış ve küçülmüş verimsiz şekildeki toprakları bir araya getirerek birim alandan daha fazla gelir elde etmek ve çiftçi ailesinin yaşam seviyesini yükseltmektir. Ancak toplulaştırma sonuçlarının korunması ve sürekliliğinin sağlanması için yeterli yasal önlemlerin olmayışı, bu kazanımları bir süre sonra sekteye uğratmaktadır.

Toplulaştırma öncesi 5-8 parçalı toprağa sahip deneklere ait işletmelerin oranı %21.13'dür. Toplulaştırma sonrası bu oranda %98.6'lık bir azalma olmuştur. Toplulaştırma öncesi tek parçalı işletmelerin oranı % 26.79 iken, toplulaştırma sonrası bu oran %57.76'ya çıkmış yani %115.7'lik bir artış olmuştur. Bu durum da toprak toplulaştırmasının başarı ile uygulanmasında önemli bir gelişmedir. Toplulaştırmadan önceki durumda 257 parselden 143 tanesi yoldan yararlanırken, toplulaştırmadan sonra bütün parseller yola kavuşturulmuştur. Araştırmacı tarafından 1/5000 ölçekli eski ve yeni toprak haritalarında yapılan ölçümlere göre parsellerin işletme merkezine olan uzaklıklarında ortalama %71 oranında bir azalma olmuştur.

Araştırma kapsamındaki deneklere ait 5 örnek işletmede sınır kayıpları nedeniyle ekilemeyen alan toplulaştırma öncesi 2355.6 m² iken toplulaştırmadan sonra bu mesafe 1356.5 m² ye inmiştir. Yine deneklerin %85 i toplulaştırma sonrasında çalıştıkları sürenin ve akaryakıt tüketimlerinin azaldığını ve daha az işçi çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Toplulaştırma öncesinde çok parçalı toprakların bir çoğunun yolunun olmaması ve yol olarak diğer tarla sınırlarının kullanılması çiftçiler arasında anlaşmazlıklara yol açtığı gibi makine kullanımını da sınırlandırmaktadır. Araştırma kapsamındaki denekler toplulaştırmadan sonra bu tür sorunların tamamen ortadan kalktığını belirtmişlerdir.

Toprak toplulaştırma sonuçlarının daha başarılı olabilmesi için başlıca öneriler ise şunlardır:

- Kıt üretim kaynaklarının en önemlilerinden biri olan topraktan daha iyi yararlanmak ve böylece işletmelerdeki brüt kârı artırmak için kamu yararını da göz önüne alarak, toprak toplulaştırma çalışmalarına gereksinim duyulan her yerde hızla devam edilmelidir.
- Toplulaştırma işlemlerinde değiştirilecek toprakların çeşitli kriterlere göre eş değerliliğini saptamak üzere oluşturulan derecelendirme kurulunun işlevi çok hassas bir konu olduğu için bunun kurallarına uygun yapılmasına ve derecelendirme kurulunu oluşturacak kişilerin tüzük ve yönetmelikte belirtilen kişilerden oluşturulmasına çok dikkat edilmelidir.
- Toplulaştırma konusundaki en büyük sorunlardan birisi özel bir toplulaştırma yasasının henüz olmayışı, mevcut tüzük ve yönetmeliklerde karşılaşılan sorunlardır. Bu nedenle toplulaştırma amaçlarına uygun hükümleri içeren bir yasanın en kısa zamanda çıkarılmasına gereksinim vardır.
- Ayrıca toplulaştırma sonuçlarının korunması ve miras yoluyla toprak parçalanmasının önlenmesi için Yurttaşlar Yasasında gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Hollanda, Almanya ve Fransa'da olduğu gibi toprak sahiplerinin toplulaştırma masraflarının bir kısmına katılımı esas alınmalıdır. Eğer masraflar devlet tarafından karşılanacaksa, toplulaştırılan yerler için toprak vergisinde artış öngörülmelidir.
- Toplulaştırma bölgelerinde topraklarını satmak isteyen veya toprak almak isteyen çiftçilerin alım-

satım işlerini yönetmek için bir örgüt oluşturulmalıdır. Bu örgüt yeterli mali ve hukuki olanaklara kavuşturulduktan sonra Almanya'da olduğu gibi toplulaştırma kapsamında, toprağı bulunan ilgili, yazılı olarak müracaat ettiği takdirde toprak yerine kısmen veya tamamen nakdi bir karşılık alabilmelidir.

- Açık sistem şeklinde tarla yüzeyinde planlanan ve uygulanan sulama ve drenaj kanalları kırılma ve çatlamaya karşı dayanıksızdırlar. Ayrıca bir çok yabancı ot bu kanalların içine yerleşerek sağlıklı sulama yapılmasına engel teşkil etmektedir. Bu nedenle bir an önce kapalı sulama sistemine geçilmesinde büyük yarar vardır.

- Toplulaştırma projeleri ile düşünülen sulama projelerinin uygulanması tek başına yeterli değildir. Çünkü çiftçiler sulama tekniğı konusunda fazla bilgi sahibi değildirler. Yanlış ve fazla sulama nedeniyle bir çok sorunlar ve bitki hastalıkları ile karşılaşmaktadırlar. Bu durumları önlemek için gerekli ve yeterli yayım hizmetleri ilgili kuruluşların da eş güdümü ile daha etkin bir şekilde uygulamaya konulmalıdır.

- Toplulaştırma çalışmalarının daha geniş alanlara yayılıp daha geniş çapta uygulanabilmesi için uygulayıcı kuruma gerekli hukuki ve mali olanaklar sağlanmalı, teknik eleman sayısı artırılmalı ve bu elemanlar iyi koşullarda eğitilmelidirler.

- Ayrıca toplulaştırmanın yararları konusunda çiftçilerin aydınlatılıp bilgilendirilmesi için her türlü kitle iletişim araçlarından yararlanılmalı hatta toplulaştırma projelerinin uygulanmış olduğu bölgelere bu çiftçiler gruplar halinde götürülerek bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKSOY,S., ÇEVİK, B., ÖZKÖK, A., TAKKA, S., SİPAHİ, Ö., 1989.** Türkiye’de
Toprak Reformu Türkiye Ziraat Mühendisleri II. Teknik Kongresi 8-12
Ocak 1990, Ankara, s. 125
- ANONİM, 1992.** Bursa Karacabey Ovası Arazi Toplulaştırması Planlama
Raporu, TOKB. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bursa, s.1-8.
- ANONİM, 2000.** Arazi Toplulaştırması Uygulanan İl ve Projeleri Gösterir
Toplulaştırma Raporları. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- ÇEVİK, B., 1972.** Konya İli Çumra İlçesi Karkın Köyünün Kültür Teknik Sorunları
Ve Bu Sorunların çözümünde Arazi Toplulaştırmasının Yeri ve Önemi
Bir Araştırma Doktora Tezi (Yayınlanmamış) Konya. s. 1-77.
- TAKKA, S., 1994.** Arazi Toplulaştırması. Kültürteknik Derneği Yayınları. No: 1,
Ankara s. 1-213.